

УДК 332.1

Наталія Стрижиченко

Nataliya Stryzhychenko

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ

CROSS-BORDER COOPERATION: ESSENCE AND FORMS

На основе сравнения существующих трактовок раскрыто сущность и определены формы трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, межрегиональное сотрудничество, формы трансграничного сотрудничества, приграничная территория, трансграничное объединение, еврорегион, кластер.

On the basis of comparison of the existent interpretations, the essence and forms of cross-border cooperation are defined.

Keywords: cross-border cooperation, interregional cooperation, forms of cross-border cooperation, boundary territory, cross-border union, euroregion, cluster.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбувається оптимізація державотворчих процесів, суспільних трансформацій і зовнішньополітичного механізму зв'язків зі світовим соціальним простором. Це вимагає чіткого системного бачення ролі та місця України в сучасному світі, аналізу динаміки її взаємодії з міжнародним середовищем, формування чіткої геополітичної стратегії на перспективу.

Головною метою, відповідно до європейського вибору України, є внутрішньо усвідомлена адаптація держави до європейських реалій, перетворення інтеграції на потужний генератор системних змін. Для цього слід досягти сумісності цінностей, норм і принципів внутрішнього політичного та соціального життя з нормами й принципами євроспільноти.

Дієвим інструментом соціально-економічного розвитку регіонів України та пом'якшення територіальних диспропорцій в умовах інтенсивних інтеграційних процесів стає транскордонне співробітництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання становлення та розвитку транскордонного співробітництва вже протягом тривалого часу є предметом уваги науковців. Теоретичним та практичним питанням транскордонного співробітництва у загальному вигляді присвячені праці таких провідних дослідників, як А. Балян, П. Біленький, З. Варналій, О. Вишняков, С. Гакман, І. Грицяк, В. Дергачов, М. Долішній, С. Кіш, В. Кубійда, В. Кривцова, С. Максименко, Н. Мікула, Ю. Макогон, О. Михайленко, В. Новицький, А. Пересада, В. Пила, Л. Прокопенко, О. Рудік, С. Серьогін, І. Студенніков, Т. Терещенко, А. Ткаченко, В. Удовиченко, О. Чмир, В. Чижиков, М. Чумаченко, Ю. Шаров, В. Шевчук, І. Школа, О. Шнирков та ін. Дослідження різних організаційних форм транскордонного співробітництва відображені у працях таких вчених, як Б. Адамов, Т. Бережна, М. Боянецька, І. Боярко, Ю. Вдовенко, В. Горбів, Д. Гришечкін, М. Гусева, В. Демченко, А. Єпіфанов, О. Жук, В. Ляшенко, С. Матвеев, Н. Мікула, М. Мінченко, О. Піріашвілі, Н. Перстнева, О. Соскін, І. Тимечко, В. Толкованов, О. Федоришин, Ю. Цибульська, О. Цисінська та ін.

Аналіз попередніх публікацій з питань транскордонного співробітництва показує, що не всі його науково-методичні та практичні аспекти отримали відповідний розгляд, що пов'язано зі складністю, широтою та багатогранністю цієї проблеми.

Мета статті. З огляду на вищезазначене, метою дослідження є визначення сутності транскордонного співробітництва та його форм.

Виклад основного матеріалу. Вперше термін «транскордонне співробітництво» введений Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, підписаною у Мадриді 21 травня 1980 р. У цьому документі транскордонне співробітництво визначається як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [1]. Такого трактування транскордонного співробітництва дотримується більшість провідних українських дослідників цієї проблеми.

Діючи законодавством України транскордонне співробітництво визначається як «спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних,

культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством» [2]. Його роль зумовлюється здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу регіонів й об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку в транскордонному регіоні.

Незважаючи на наявність визначення транскордонного співробітництва у нормативно-правовій базі України та зарубіжних країн, багатьма науковцями подається власне бачення цього поняття. Зокрема, П. Ю. Беленький та М. І. Долішній транскордонним співробітництвом називають «специфічну сферу зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, яку здійснюють на регіональному рівні. Таке співробітництво охоплює всі форми зазначених видів діяльності та націлене на якомога активніше їх використання. Воно має і низку особливостей, що визначені наявністю кордону та необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, ширшим взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, склади тощо)» [3]. Такої ж думки щодо даної дефініції дотримується й Н. М. Мікула [4].

Т. В. Терещенко розуміє під транскордонним співробітництвом сукупність економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших взаємозв'язків (як правило, у вигляді конкретних програм), що налагоджуються на регіональному та місцевому рівнях з метою реалізації спільних інтересів територіальних громад прикордонних адміністративно-територіальних одиниць суміжних держав [5].

Д. М. Стеченко розглядає транскордонне співробітництво одночасно як «інтенсивне прикордонне співробітництво у всіх сферах життя» та господарську форму, яка «сприяє поживленню регіонального розвитку, активному включенню країн у сучасний інтегрований світ» [3].

З огляду на відсутність чіткого понятійного апарату щодо транскордонного співробітництва та єдиних підходів до розуміння його сутності, можна сформулювати таке визначення транскордонного співробітництва: транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної діяльності, яка передбачає спільні дії між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади прикордонних регіонів України та територіальними громадами, відповідними органами влади прикордонних регіонів інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством щодо встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між ними шляхом реалізації спільних програм транскордонної співпраці.

Слід також зазначити, що варто розмежовувати транскордонне та міжрегіональне співробітництво. Незважаючи на те, що деякі науковці розглядають їх як тотожні, більшість дослідників вважає, що вони є різними формами єдиного напрямку – співпраці регіонів у вирішенні соціально-економічних та інших питань. На їх думку, «міжрегіональне співробітництво означає будь-яку взаємоузгоджену діяльність, спрямовану на встановлення відносин між територіальними общинами або владами двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва між сусідніми владами, включаючи укладання з територіальними общинами або владами інших держав угод про співробітництво» [6]. Транскордонне співробітництво, на відміну від міжрегіонального, стосується лише прикордонних регіонів, тобто адміністративно-територіальних одиниць, які займають наступний після державного рівень та розташованих безпосередньо вздовж державного кордону. З. С. Варналій та В. С. Кубійда також зазначають, що «якщо роль міжнародного співробітництва регіонів у регіональному розвитку визначається його здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу регіонів, то роль транскордонного співробітництва визначається, окрім того, ще й здатністю об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку в транскордонному регіоні» [7].

Нині Україна у транскордонному співробітництві базується на досить розвиненому нормативно-правовому підґрунті. Зокрема, прийнято ряд законодавчих актів, а саме:

Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV, яким визначено мету та принципи державної політики у сфері транскордонного співробітництва, повноваження суб'єктів транскордонного співробітництва України, принципи та форми державної підтримки транскордонного співробітництва та його фінансове забезпечення [2];

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI, яким визначаються засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку

місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України [8];

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV, який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [9];

Конвенція Ради Європи «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями», що набула чинності в Україні 22.12.1993 р. Вона проголошує, що сторони транскордонного співробітництва мають право визначати контекст, форми та межі, в яких можуть здійснювати свою діяльність. Також Конвенція не забороняє договірним сторонам використовувати за спільною згодою окрім співробітництва на договірній основі (яке ґрунтується на типових і рамкових угодах, статутах і договорах) й інші форми транскордонного співробітництва [1].

Зазначені нормативні документи спрямовані на розвиток усього спектру транскордонної співпраці в культурній, економічній, освітній та інших сферах на міжнародному, національному та регіональному рівнях.

Серед головних цілей транскордонного співробітництва можна виділити:

- подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидва боки кордону;
- усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми територіями;
- створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів тощо.

Для їх досягнення транскордонне співробітництво здійснюється в різних сферах життєдіяльності та має декілька рівнів. Причому його розподіл за рівнями дещо розрізняється у різних науковців. Так, О. Соскін [10] вважає, що транскордонне співробітництво здійснюється на таких рівнях, як: концептуальний; співробітництво в межах прикордонних регіонів, котрі формують зв'язки між двома і більше структурними одиницями; біполярні транскордонні коридори в субрегіонах, котрі поєднують різні групи адміністративних районів; створення мережі партнерства між прикордонними містами, котрі встановлюють біполярні зв'язки; розвиток комплексів щодо обслуговування прикордонних пунктів перетинів кордону. Ш. Рік та В. Толкованов [11] виділяють такі рівні транскордонного співробітництва як повна відсутність відносин, рівні обміну інформацією, консультацій, співпраці, гармонізації, інтеграції.

Немає одностайної думки у науковців й щодо форм транскордонного співробітництва. Так, Н. І. Луцька [12] вважає, що основними формами транскордонного співробітництва є єврорегіони та подібні до них структури, співробітництво на рівні робочих груп, співробітництво в межах Робочих Співтовариств та співробітництво з міжнародними асоціаціями, спілками, фондами. О. М. Лютак та В. А. Андрієвич [13] виділяють, окрім основних інституційних форм транскордонного співробітництва («Робочих спільнот», Установчих договорів, єврорегіонів), такі нові форми, як транскордонний кластер, Європейські угруповання територіального співробітництва, Об'єднання єврорегіонального співробітництва, транскордонне партнерство.

Окрім названих форм транскордонного співробітництва, є безліч інших нових форм, таких, як «Працюючі співтовариства», «Трикутники зростання», «Великі регіони», прикладом яких може скористатись і Україна при здійсненні транскордонної співпраці. Адже метою нових форм транскордонного співробітництва є перевтілення прикордонних периферійних регіонів на інтегровані, інвестиційно привабливі території, що в свою чергу дасть змогу отримати ефект у вигляді конкурентоспроможного регіону.

Національним законодавством України [2] передбачено, що транскордонне співробітництво здійснюється у таких формах:

- встановлення та розвиток взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва, зокрема прямих контактів між територіальними громадами прикордонних територій;
- укладання угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах, в межах єврорегіонів.

Найпростішою формою транскордонного співробітництва, на думку Н. Мікули [14], є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, як правило, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань.

Найвищою організаційною формою транскордонного співробітництва є єврорегіон, який визначається як форма міжнародної інтеграційної структури, у яку входять два (або більше) територіальні утворення, розташовані у прикордонних районах у різних європейських країнах [15].

В цілому, більшість з перелічених вище форм транскордонного співробітництва можуть розглядатися як перспективні, відповідно до наявності значного потенціалу для їхнього зростання по обидва боки кордону.

Висновки. Проведене дослідження показало, що сьогодні Україна має значну кількість проблем, які необхідно вирішити для підвищення ефективності транскордонного співробітництва. Серед них значними є недосконалість національного законодавства, відсутність ефективної моделі координації державної підтримки в галузі транскордонного співробітництва на національному рівні, недостатня інституційна спроможність більшості органів місцевого самоврядування щодо здійснення великих проектів, недостатній рівень розвитку прикордонної інфраструктури, недостатня фінансова підтримка з боку держави, низький рівень залучення до транскордонного співробітництва підприємницьких структур, недержавних установ та громадських організацій, недостатність кадрового забезпечення тощо.

Але, незважаючи на це, з кожним роком процеси транскордонного співробітництва в Україні стають все більш активними. При цьому роль транскордонного співробітництва важко переоцінити, оскільки завдяки йому прикордонні регіони мають можливість тісно та спільно співпрацювати над вирішенням усіх питань територіального розвитку, досягти вільного руху товарів та послуг, руху людського капіталу, обмінюватись досвідом та напрацюваннями, що значно покращує рівень життя населення та сприяє економічному, соціальному, культурному розвитку даних територій.

Список використаної літератури

1. «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» від 21.05.1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106.
2. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України № 1861-IV від 24.06.2004 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
3. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с.
4. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : навч. посіб. / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004.
5. Терещенко Т. В. Теоретичні засади транскордонного співробітництва / Т. В. Терещенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 3. – С. 82–87.
6. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / [за ред. С. Максименка]. – К. : Логос, 2000. – 171 с.
7. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / [З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. С. Куйбіда та ін. ; за ред. З. С. Варналія]. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
8. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] : Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
9. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
10. Соскін О. Можливості реалізації гео економічного потенціалу України в євразійському просторі / О. Соскін // Економічний часопис – ХХІ. – 2005. – № 1/2. – С. 28-29.
11. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів / [за ред. В. С. Кубійди, А. Ф. Ткачука, В. В. Толкованова]. – К. : Крамар, 2009. – С. 10-11.
12. Луцька Н. І. Пріоритетні напрямки розвитку євро регіонів в системі транскордонного співробітництва України / Н. І. Луцька // Науково-інформаційний вісник. – 2011. – № 3. – С. 182-189. – (Серія : Економіка).
13. Лютак О. М. Теоретико прикладний аналіз нових форм транскордонного співробітництва / О. М. Лютак, В. А. Андрієвич // Економічні науки : збірник наукових праць ЛНТУ. – Вип. 8 (32). – Луцьк, 2011. – (Серія «Економічна теорія та економічна історія»).
14. Мікула Н. Єврорегіони : досвід та перспективи / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
15. Матеріали до Єдиного дня інформування населення області за темою : «Про розвиток транскордонного співробітництва в Луганській області». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www-old.lg.ua/content/town/conference/g08/08/n_21_08_08_01.doc

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013.

Відомості про автора

Н. О. Стрижиченко, кандидат економічних наук, доцент, Краснодонський факультет інженерії та менеджменту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.